

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

Стаття містить відомості про організацію самостійної роботи учнів на уроках української мови й літератури та роль учителя як координатора в пізнавальній діяльності.

У сучасному суспільстві дуже гостро постає проблема духовного виховання особистості, тому вчителі мають дбати про естетичне, моральне становлення дитини, про формування їхньої пізнавальної активності. У зв'язку з цим організація самостійної роботи у школі може стати засобом розвитку учнів.

Освіта формує в молоді сучасну систему цінностей. У цьому плані важливим є грамотно підібрані теоретичний і методичний підходи, а серед практичної роботи вирізняється самостійна діяльність учнів. Так у Концепції розвитку загальної середньої освіти зазначено: «Освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культурологічна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, уміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацюовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни» [2]. У Державному стандарті базової й повної середньої освіти поставлена перед педагогами мета: учні мають «самостійно здобувати знання, щоб потім уміти адаптуватися в соціумі й самостійно та творчо працювати» [1].

Нині навчальні заклади нашої держави мають виховати в дитини потребу читати, розуміти, відчувати світ художніх творів й осмислювати прочитане, робити певні висновки, тобто виховати таку молодь, яка в майбутньому будуватиме міцну повноцінну державу; готувати їх до життя в інноваційному суспільстві. У цьому процесі саме учитель має бути координатором й організатором роботи, зокрема і самостійної.

Навчально-виховний процес – це реалізація потреб дитини в оволодінні компетентностями. Урок є такою формою діяльності, під час якої школярі мають стикатися з постійним відкриттям навколишнього світу, чогось

* © Литвинова С. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

нового, істинного, корисного. Ефективним засобом розвитку дітей є організація самостійної роботи на уроці.

Про форми й методи організації самостійної роботи писали О. Ващенко, В. Онищук, О. Савченко. Практичним впровадженням організації самостійної роботи учнів у навчальний процес займалися відомі педагоги Б. Єсіпов, П. Підкасистий, О. Мороз, В. Тютін та інші.

Мета статті – розкриття теоретичних основ організації самостійної роботи на уроках словесності.

У науковій літературі під самостійною навчальною діяльністю розуміють організовану вчителем активну діяльність учнів, спрямовану на виконання дидактичної мети в спеціально відведений для цього час. Дидактично самостійна робота є навчальним завданням, яке повинен виконати учень, і формою вияву відповідної діяльності: пам'яті, мислення, творчого відображення, поглиблення та розширення сфери дії раніше отриманих знань.

Організація самостійної роботи учнів має відповідати таким основним методичним та дидактичним вимогам:

- 1) посилення самостійної роботи учнів;
- 2) дотримання принципу свідомості при її виконанні;
- 3) організація самостійної роботи за визначеною схемою;
- 4) підготовка учнів до виконання самостійної роботи:
 - чітке інструктування учнів щодо цілей та завдань роботи;
 - надання учням теоретичної бази, необхідної для початку самостійної роботи
 - озброєння їх необхідними навичками для її виконання,
 - постановка перед учнями завдань, розв'язання яких потребує розумових зусиль;
- 5) безпосереднє спостереження вчителем за виконанням самостійної роботи, надання дітям допомоги у разі потреби;
- 6) прищеплення учням навичок самоконтролю під час роботи;
- 7) здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі організації самостійної роботи [4].

Самостійна робота на уроках української мови й літератури має велике навчальне й виховне значення. Для її організації необхідно забезпечити доступність і різноманітність навчального матеріалу, урахуваючи при цьому вікові та індивідуальні особливості учнів.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Самостійковим є дотримання дидактичних вимог. Самостійну роботу учень повинен здійснювати без сторонньої допомоги, спираючись на свої знання, мислення, певний життєвий досвід, учитися виділяти головне і другорядне, оцінювати рівень складності у вивченні матеріалу, критично визначати результат і рівень своїх досягнень. Але і вчитель не відсторонюється від цього процесу: раціонально і правильно організовує та визначає види самостійної роботи, допомагає подолати труднощі під час пізнавальної діяльності учнів, підбиття підсумків. Учитель не є активним учасником цього процесу, а лише координатором-наставником.

Учені-педагоги та психологи встановили чотири рівні самостійної продуктивної діяльності учнів і на уроках словесності:

1. Наслідувальні дії учнів. Розпізнавання об'єктів і явищ шляхом порівняння з відомим зразком. На цьому рівні здійснюється підготовка учнів до самостійної діяльності.

2. Репродуктивна діяльність. Відтворення інформації про властивості навчального об'єкта. Починається рівень узагальнення прийомів і методів пізнавальної діяльності.

3. Продуктивна діяльність передбачає застосування набутих знань для вирішення завдань, потребує індуктивних та дедуктивних висновків.

4. Самостійна діяльність виявляється у вирішенні завдань нових ситуацій за зразком, який надає вчитель.

Призначення самостійної роботи – розвиток пізнавальних здібностей, творчого мислення, ініціативи у прийнятті рішення.

Виділяють чотири типи самостійних робіт: відтворювальні, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі. Кожен тип має свою дидактичну мету.

Відтворювальний тип самостійної роботи передбачає необхідні для запам'ятовування способи дій у конкретних ситуаціях, формування умінь і навичок та їх засвоєння. При виконанні робіт цього типу діяльність учнів не зовсім самостійна, оскільки обмежується тільки простим відтворенням, повторенням дій за зразком. Учитель має визначити для кожного учня індивідуальний обсяг роботи.

Реконструктивно-варіативні самостійні роботи передбачають завдання знайти конкретні способи

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

вирішення завдань на основі раніше отриманих знань. Такі роботи сприяють осмисленому перенесенню знань у типові ситуації, умінню аналізувати події, факти, явища, формувати прийоми й методи пізнавальної діяльності.

Евристичні роботи формують уміння й навички пошуку відповіді за межами відомого зразка. Учень сам обирає шлях вирішення завдання. На даному рівні формується творча особистість учня. Постійний пошук нових рішень, узагальнення й систематизація нових знань роблять знання учня більш гнучкими, виробляють уміння, навички самоосвіти.

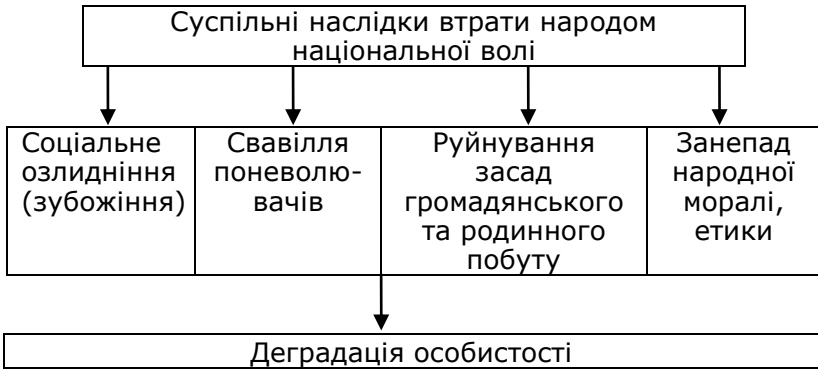
Творчі самостійні роботи – це система діяльності школярів, яка дозволяє отримувати нові знання, зміцнити навички самостійного пошуку. Психологи вважають, що розумова діяльність школярів при вирішенні проблемних, творчих завдань аналогічна розумовій діяльності творчих і наукових працівників. Завдання такого типу – один з найефективніших засобів формування творчої особистості.

Кожен тип самостійної роботи, який використовується протягом навчального року на уроках української мови й літератури, представлений різноманітністю видів робіт. Їх можна використовувати в системі урочних і позаурочних занять.

1. Робота з книжкою. Це робота з текстом підручника: переказ основного змісту тексту; складання плану відповіді прочитаного; короткий конспект; пошук відповідей на поставлені до тексту завдання; аналіз, узагальнення й систематизація матеріалу; інсценізація уривків із твору; написання власної кінцівки поданого тексту.

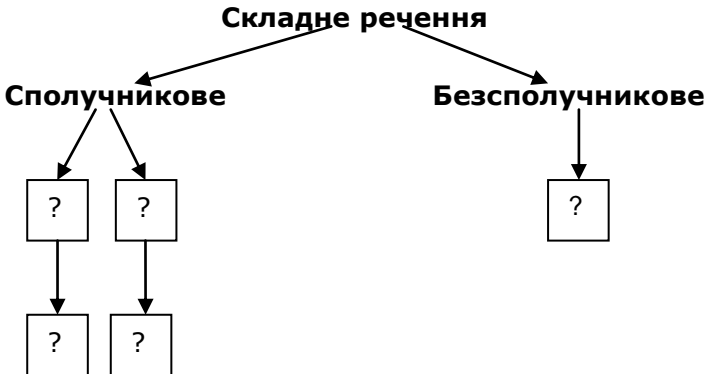
Прикладом може бути робота за романом Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» у 10 класі: осмисліть подану схему, оновивши в пам'яті зміст роману. У яких розділах, на вашу думку, найяскравіше виявилися позитивні та негативні риси характеру героя. Доберіть до кожної позначки у схемі приклади, які б індивідуалізували образ Чіпки Варениченка.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

2. Вправи: тренувальні, відтворювальні за зразком, самостійне складання завдань і їх розв'язання, рецензування відповідей інших учнів, оцінка їх діяльності, вправи, спрямовані на вироблення практичних умінь та навичок, самостійне складання схеми-опори до теми, яка буде вивчатися, пояснення нового матеріалу (учень у ролі вчителя). Оцінюється не тільки правильна, а й оригінальна подача нової теми.

Як приклад можна навести фрагмент вправи з теми «Складне речення. Види складних речень» (9 клас) [3].

Завдання: складіть за поданою схемою повідомлення про складне речення, доповніть невідоме. Наведіть приклади речень, доводячи правильність вашої думки.

3. Підготовка доповідей і рефератів, випуски художніх газет.

Творчість І. Франка. Лірична драма «Зів'яле листя» –

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

шедевр інтимної лірики поета (10 клас). Підготувати повідомлення на тему «Жінка в житті Івана Франка». Таке завдання допоможе краще зрозуміти душевний стан поета, його переживання.

4. Виконання індивідуальних та групових пошукових завдань. Повторення теми «Просте речення» (8 клас).

Лінгвістична гра «Синтаксична естафета»

Умови гри: учитель ставить перше запитання одному з учнів, він дає відповідь і ставить питання до іншого учня, таким чином передаючи мовну естафету.

У сучасних умовах навчально-пізнавального процесу є актуальними заповіді В. Сухомлинського. У книзі «Сто порад учителю» він писав: «Немає абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкривати сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці... [5]. Учитель під час самостійної роботи має співпрацювати з учнями, обирати такі форми й методи на уроках української мови й літератури, які є зручними й доступними дітям, викликають зацікавленість та бажання працювати, проявляти свої уміння. Те, як дитина в майбутньому буде ставитися до рідної мови і літератури, залежить тільки від педагога.

Отже, на уроках української мови й літератури учні повинні набувати уміння як загальні, так й конкретні. Учитель-словесник має навчити дітей оперувати основними поняттями, логічно мислити, систематизувати набуті знання, робити висновки. Цьому сприяє грамотно організована самостійна робота учнів, адже її результатом має бути всебічно розвинена особистість.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.mon.gov.ua/
2. Концепції розвитку загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу docs.google.com/document/d/1wbEqmpKCz3X5FmlyX0QdXIOF-a_xMhZSAE3734zSt64/edit
3. Нечволод Л. І. Українська література. 10 клас: плани- конспекти – Харків : Тогсінг, 2004. – 320 с.
4. Оршанський Л. Шляхи організації інноваційного навчання у вищих закладах освіти / Л. Оршанський, О. Абрамчук // Молодь і ринок. – 2012. – № 6. – С. 19-23.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / Вибрані твори в п'яти томах. Том 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 436-440.